

**Moğol Dönemi Şairlerinin Gözünden Bir İlhanlı Veziri: Şemseddin
Muhammed Cüveynî**

Özkan DAYI*

Özet

İlhanlı devleti XIII. ve XIV. yüzyıl Ön Asya tarihi için askerî, siyasî, içtimai ve kültürel açıdan önem arz etmektedir. XIII. yüzyılın başında Horasan'ın Moğollar tarafından işgali ile başlayan ve İran coğrafyasının ele geçirilmesi ile devam eden süreç, dönem hakkında yapılan akademik çalışmalara bakıldığında daha çok siyasî ve askerî yönleri ile araştırmacıların dikkati çekmektedir. Fakat bu dönemin büyük bir değişim ve yenilik süreci olduğu gerçeği göz önünde bulundurulur ise, bu süreci tarihî seyri ve kültürel dinamikleri ile aktarmak, dönemi daha iyi anlamamıza imkân sağlayacaktır.

Bu yenilik ve değişim dönemini destekleyen, İlhanlı devletinin siyasî ve idarî önemli bir yere sahip olan ünlü veziri Sâhib-i Dîvân Şemseddin Muhammed Cüveynî, Moğol dönemi şairlerinin dîvânlarında adı geçen devlet adamları arasında bulunmaktadır. Bu doğrultuda tespit edebildiğimiz on şair mevcuttur. Şemseddin Cüveynî'ye eserlerinde değinen şairler hakkında kısa bilgiler verdikten sonra, adı geçen şairler tarafından Vezir Şemseddin Cüveynî'nin hangi yönleri ile nasıl ele alındığını aktarmayı ve bu bağlamda Moğol-İlhanlı dönemi üzerine yapılan kültür tarihi çalışmalarına farklı bir bakış açısı sunmayı hedeflemekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Şemseddin Muhammed Cüveynî, İlhanlılar, Moğol Dönemi Şairleri.

* Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, ozkandayi@bayburt.edu.tr
(Makale gönderim tarihi: 09.06.2020; Makale kabul tarihi: 19.11.2020)

An İlhanid Vizier Through The Eyes of Mongolian Period Poets:
Şemseddin Muhammed Cüveyni

Abstract

İlhanid state is significance on account of military, political, social and cultural for the XIII. and XIV. history of Near East. Considering the academic studies, this historical process, which started with the occupation of Horasan by the Mongols at the beginning of the XIII. century and continued with the capture of the Iranian geography, attracts the attention of the researchers with its political and military aspects. But we should consider the fact that this period was a great process of change and innovation, and we should try to convey this process with its historical course and cultural dynamics.

The famous vizier Sâhib-i Dîvân Şemseddin Muhammed Cüveynî, who supported this period of innovation and change and has an important place in the political and administrative fields in the İlhanlı state, is among the statesmen mentioned in the dervishes of the Mongolian period poets. Accordingly, there are ten poets we can identify. In our study, after giving brief information about the poets who touched Şemseddin Cüveynî in his works, we aim to convey how he was handled Vezir Şemseddin Cüveynî by these poets and to present a different perspective to the cultural history studies on the Mongolian-İlhanlı period.

Key Words: Şemseddin Muhammed Cüveyni, İlhanids, Mongolian Period Poet.

Giriş

Moğollar, 1206 tarihinde Cengiz Han'ın gayreti ile İç Asya'da bir araya gelmiş ve güçlü bir devlet kurmuşlardır. Sonraki süreçte Moğolların İpek Yolu'nun batıdaki kolunu güvence altına alma hedefleri, Otrar hadisesi¹ ile Hârizmşâhlar Devleti'nin sonunu

¹ Otrar vakası için bkz: Şihâbüddin Muhammed b. Ahmed b. Ali el-Hurendizî ez-Zeyderî en-Nesevî, *Sîretu's-Sultân Celâleddîn Mengübertî*, (Trc. Muhammed Ali Nâsîh), 1366 hş., s. 38-40; Reşidüddin Fazlullâh, *Câmi'u't-Tevârîh*, (Tsh.

hazırlamış, bu gidişat Moğolların Yakın Doğu coğrafyasına yönelmesine, bu bölgede Moğol istilasının² da başlamasına sebep olmuştur.³ İlerleyen süreç içerisinde Mengü Kaan'ın tahta geçmesi ve onun ataması ile kardeşi Hülegü⁴, İran'da Karakurum'a bağlı İlhanlı⁵ yönetimini teşkil etmiştir.⁶

Doktor Behmen Kerîmî), Tahrân 1374 hş., s. 353-354; W. M. Thackston, Rashiduddin Fazlulah's *Jami'u't-tawarikh: Compendium of Chronicles*, I (Ed. Şinasi Tekin&Gönül Alpay Tekin), Harvard 1999, s. 241-242; Barthold, W., *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, (Haz. Hakkı Dursun Yıldız), TTK, Ankara 1990, s. 410-413.

² Moğol istilasının sebepleri için bkz: H. Ahmet Özdemir, "Moğol İstilasının Sebepleri", *Türkler*, VIII, Ankara 2014, s. 298-310.

³ Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2013, s. 91-94. Eserin farsça nüshası için bkz: Alâaddin Ata Melik b. Bahâeddin b. Muhammed b. Muhammed Cüveynî, *Târih-i Cihanguşâ*, (Haz. Muhammed b. Abdulvahhâb Kazvîni), I, Tahrân 1329 hş., s. 25-29. İngilizce nüsha için bkz: Alaeddin Ata Melik-i Cüveynî, *The History of The World Conqueror*, I, (Translated from The Text Of Mirza Muhammed Qazvinî by J. A. Boyle), Cambridge 1958, s. 34-39; *Moğolların Gizli Tarihi*, I, (Çev. Ahmet Temir), Ankara 2016, s. 45-60, 169-186; Jean-Paul Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, (Çev. Aykut Kazancıgil-Ayşe Bereket), Ankara 2001, 135-138; V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, (Haz. Hakkı Dursun Yıldız), İstanbul 2017, 398; George E. Lane, "The Mongols In Iran", *The Oxford Hand Book Of Iranian History*, (Edited By Touraj Daryaei), New York 2012, s. 244-245; H. Ahmet Özdemir, "Cengiz İstilas", *Türkler*, VIII, Ankara 2014, s. 312-313; Altay Tayfun Özcan, *Moğol-Rus İlişkileri (1223-1341)*, Ankara 2017, s. 52-53.

⁴ Hülegü, Cengiz Han'ın torunu ve Tuli Han'ın oğludur. Tuli Han'ın Sorkotani Bekî adlı hanımından dünyaya gelmiştir. Mengü, Kubilay ve Arık Boga kardeşleridir. Mîrhând, *Târih-i Ravzatu's-Safâ*, V, 195; Gıyâseddîn b. Humâmeddîn el-Hüseynî Hândmîr, *Habîbu's-Siyer*, (Tsh. Doktor Muhammed Debîr Siyâkî), III, Kitâbfurûş-i Hayyâm, Tahrân 1333 hş., s. 50.

⁵ İlhan unvanının Moğollar arasındaki kullanımı için bkz: Reuven Amitai-Preiss, İlhan Unvanının Moğollar Arasındaki İlk Kullanımına Dair Tespitler", (Çev. Mustafa Uyar), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/2, 2014, s. 645-656.

⁶ Reşîdüddîn, *Câmi'u't-Tevarîh*, (Tsh. Behmen Kerîmî), s. 684-685; Reşîdüddîn, *Câmi'u't-Tevarîh*, (Tsh. Thackston), 477-478; Reşîdüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevarîh (İlhanlılar Kısmı)*, (Çev. İsmail Aka- Mehmet Ersan-Ahmad Hesamipour

46 Şemseddîn Muhammed Cüveynî

Yakındoğu'daki Moğol askerî faaliyetlerine ve İlhanlı devletinin nasıl ortaya çıktığı hakkında kısaca bilgi verdikten sonra, çalışmamızın konusu doğrultusunda karışımıza çıkan aşağıdaki sorulara cevap arayacağız;

1. Vezir Şemseddîn Cüveynî'nin İlhanlı tarihi içinde yeri ve önemi nedir?
2. Dönemin kültürel hayatının temsilcileri olan ve Şemseddîn Cüveynî'yi metheden şairler kimlerdir?
3. Adı geçen şairler hangi özellikleri yüzünden Cüveynî'den eserlerinde bahsetmektedirler? Dönemin şairlerinin gözünde Vezir Şemseddîn nasıl bir tarihî kişiliktir, mezkûr şairler tarafından nasıl aktarılmaktadır?
4. Önemli bir tarihî şahsiyetin şair dîvânlarındaki aktarımının tarih araştırmalarına katkısı nedir?

Siyasî ve idarî faaliyetleri ile tarih araştırmacıları tarafından detaylı bir şekilde birçok kez ele alınan bu önemli tarihî şahsiyetin, dönemin şartları çerçevesinde kültürel hayat içerisinde ve Cüveynî'nin himaye ettiği müeddiblerin bakış açısı doğrultusunda değerlendirilmemiş olması bu incelemeyi yapmamızın temel sebebinin oluşturmaktadır. Çalışmamızın odağına yerleştirdiğimiz yukarıdaki soruları cevaplama uğraşı içine girmeden ve Şemseddîn Muhammed Cüveynî'nin müeddipler tarafından nasıl algılandığına ya da aktarıldığına

Khelejan), Ankara 2013, s. 14-15; Gregory Abû'l Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), TTK, Ankara 1950, s. 554; Mîr Seyyid Hamîdeddîn Muhammed b. Seyyid Burhâneddîn Hâvendşâh b. Kemâleddîn Mahmûd el-Belhî Mîrhând, *Târîh-i Ravzatu's-Safâ*, V, Pîrûz, Tahrân 1339 hş., s. 1193; Cüveynî, *Târîh-i Cihanguşâ*, (Tsh. Abdulvahhâb Kazvîni), III, s. 89-91; Cüveynî, *Tarih-i Cihanguşa*, (Çvr. Mürsel Öztürk), s. 497-98; Mollâ Ahmed Tetevî-Asâf Hân Kazvîni, *Târîh-i Elfî*, (Tsh. Gulâm Rızâ Tabâtabâyî Mecd), VI, Şirket-i İntişârât-i 'İlmî ve Fehengî, Tahrân 1382 hş., s. 3928; Seyyid Ebû Süleyman Fahrüddîn Davud b. Tâcuddîn Ebû'l Fazl Muhammed b. Muhammed b. Dâvud Benâketî, *Târîh-i Benâketî*, (Tsh. Ca'fer Şe'âr), Tahrân 1348 hş., s. 414; Şihabeddin B. Fazlullah El-Ömerî, *Mesâlikü'lEbsâr*, (Çev. Ahsen Batur), İstanbul 2014, s. 69; Berthold Spuler, *İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri 1220-1350*, (Çev. Cemal Köprülü), TTK Basımevi, Ankara 2011, s. 59.

değınmeden önce, Şemseddın Cüveynî hakkında kısaca bilgi verilmesinin araştırmamızın daha iyi anlaşılması konusunda faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Vezir Şemseddın Muhammed Cüveynî'nin Hayatı

Şemseddın Muhammed Cüveynî, Cengiz Han döneminden Hülegü'nün Ön Asya'ya gelişine kadar yaklaşık otuz beş yıl babası Bahâeddın Cüveynî ile Moğol idarecilerinin kâtipliğini yapmıştır. Bitikçilik⁷ görevinden sonra Seyfeddin Bitikçi'nin⁸ öldürülmesi akabinde Sâhib-i Dîvânlık⁹ görevine getirilmiş, bu görevini İlhan Abaka¹⁰

⁷ İslâmiyet öncesindeki Türk devletlerinde, diplomasiye dair en önemli memuriyetlerden birisi kâtipliktir. Hakanlar ne kadar bilgili olurlarsa olsunlar, sözlerini yazmak için kâtiplere ihtiyaç duymuşlardır. Muhammed Mu'in, *Ferheng-i Farsî*, II, İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tahrân 1371 hş., s. 618; Muhammed Emîn Edîb Tûsî, *Ferheng-i Lugât-i Edebî*, I, Tahrân 1388 hş., s. 97; Necati Gültepe, "İlk Türk devletlerinde Bürokrasi", *Türkler*, II, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 896-898; Ali Ekber Dihhudâ, "Bitikçi", (Haz. Muhammed Mu'in-Seyyid Ca'fer Şehîdî), Çâp-i Dânişgâh-i Tahrân, Tahrân 1373 hş., III, s. 4470; Mustafa Müsevî, "Bitikçi", *DMBİ*, Tahrân 1370 hş., XIII, s. 330-331; Şemîs Şerîk Emîn, *İstîlâhât-i Dîvân-i Dovrân-i Mogûl*, İntişârât-ı Ferheng-i Edeb ve Hüner-i Îrân, Tahrân 1357 hş., s. 66.

⁸ Seyfeddin Bitikçi 1260-1263 yılları arasında İlhanlı Devleti'nde vezirlik yapmıştır. Hülegü'nün Altınorda hükümdarı Berke ile olan mücadelesinde başarı gösterememesi üzerine Hülegü tarafından idam ettirilmişdir. Detaylı bilgi için: Reşîdüddin, *Câmi'ü't-Tevârîh*, s. 692, 696, 715; Abû'l Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 571; Mîrhând, *Târîh-i Ravzatu's-Safâ*, V, 233, 268-269; Hândmîr, *Habîbu's-Siyer*, III, s. 102,104; Âştîyânî, Abbâs İkbâl, *Târîh-i Mogûl ve Evâyil-i Eyyâm-i Teymûrî*, I-II, İntişârât-ı Nâmek, Tahrân 1374 hş., s. 197.

⁹ İlhanlı devletinde maliye ve hazine bakanlığının reisi, müstevfiye yakın bir görevi olan ve maliye vekâleti sıfatını taşıyan birinci vezire Sâhib-i Dîvân unvanı verilmekteydi. Detaylı bilgi için bkz. Spuler, *İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri 1220-1350*, s. 307; Abbas Kadyânî, *Târîh Ferheng-i ve Temeddun-îrân der Devre-i Mogûl*, İntişârât-ı Ferheng-i Mektûb, Tahrân 1384 hş., s. 89; M. Erkan, "Târîh-i Hesâbdârî", *Hesâbdâr*, 224, 1389 hş., 31; Abbas Kadyânî, *Ferheng-i Câmi'i Târîh-i Îrân*, İntişârât-ı Ârven, Dânişgâh-i Şîrâz 1387 hş., 544. Özkan Dayı, *Moğolların Teşkilat ve İdarî Tarihi (İran Moğolları 1220-1295)*, Altınordu Yay., Ankara 2020, 303-309.

48 Şemseddîn Muhammed Cüveynî

zamanında da sürdürmüştür. Cüveynî'nin İlhanlı devletinin teşkilinde idarî olarak büyük katkıları olmuş, İlhan Argun¹¹ zamanında Argun tarafından babası Abaka'nın ölümünden mes'ul tutularak öldürtülmüştür.¹² *Târîh-i Vassâf*ın yazarı Sâhib-i Dîvân Şemseddîn Cüveynî'nin kabrinin Tebriz'deki Çerendâb'da bulunduğunu belirtmektedir.¹³

¹⁰ Abaka (1265-1282), Hülegü'nün oğlu ve İlhanlı Devleti'nin ikinci hükümdarı. Detaylı bilgi için bkz. Ebu'l-Ferec İbnu'l-İbrî, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, (Çev. Şerafetti Yaltkaya), TTK, Ankara 2011, s. 47; Reşidüddîn, *Câmi'u't-Tevârîh*, s. 743, 777-779; Kadyânî, *Târîh Ferheng-i ve Temeddön-iîrân der Devre-i Mogûl*, s. 9; Mîrhând, *Târîh-i Ravzatu's-Safâ*, V, s. 317; İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, (Çev. Mehmet Keskin), XIII, Çağrı Yay., 1995, s. 430; Muhammed Hasan Câberî Ensârî, *Târîh-İsfahân ve Rey*, İsfahân 1321 hş., s. 145; Kurban Durmuşoğlu, "Abaka Han Dönemi (1265-1282) İlhanlılar'da Dış Siyaset (Altın Ordu-Çağatay- Memlûk Örneği)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 65, Erzurum 2019, s. 222-227.

¹¹ Şehzâde Argun, Abaka Han'ın oğlu olup Horasan eyaleti nin yöneti mine tayin edilmiş idi. Abaka Han'ın ölümü üzerine amcası Ahmed Teküdâr tahta çıkmış ve Şehzâde Argun İlhanlı tahtı için Sultan Ahmed'e muhalefete başlamıştır. Bu muhalefeti sırasında Mecdu'l-Mülk Yezdî'nin Cüveynîler karşıtı söylemlerini Şehzâde Argun kendi amacı doğrultusunda kullanmıştır. Argun, Sultan Ahmed ile girdiği mücadeleden daha sonra galip ayrılmış ve İlhanlı tahtına oturmuştur; Reşidüddîn, *Câmi'u't-Tevârîh*, s. 807-808; Benâketî, *Târîh-i Benâketî*, s. 442.

¹² Abû'l Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 585, 617; Mîrhând, *Târîh-i Ravzatu's-Safâ*, V, s. 346; Abdullah b. Ömer Beyzâvî, *Nizâmu't-Tevârîh*, (Tsh. Mîr Hâşim Muhaddes), Tahrân 1382 hş., s. 134; Benâketî, *Târîh-i Benâketî*, s. 427; Özkan Dayı, "Vezer Şemseddin Cüveynî'nin İlhanlı Devletindeki Faaliyetleri (1263-1284)", *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, Bayburt 2018, s. 95-108.

¹³ Hândmîr, *Habîbu's-Siyer*, III, 127; Şehâbeddîn Abdullah b. Fazlullah Şîrâzî, *Tahrîr-i Târîh-i Vassâf*, (Tsh. Abdulmuhammed Âyetî), İntişârât-ı Bonyâd-ı Ferheng-i İrân, Tahrân 1346 hş., s. 84; Seyfeddîn Hacî b. Nizâm 'Ulkalî, *Âsaru'l-Vuzerâ*, (Tsh. Mîr Celâeddîn Hüseyinî Urmevî), Çaphâne-i Dânişgâh, Tahrân 1337 hş., s. 277; Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Nesâ'imu'l-Ashâr min Letâ'imu'l-Ahbâr der Târîh-i Vuzerâ*, İntişârât-ı Dânişgâh-i Tahrân, (Tsh. Mîr Celâeddîn Hüseyinî Urmevî), Tahrân ty., s.103; Benâketî, *Târîh-i Benâketî*, s.

Önceki çalışmalarımızda Şemseddîn Muhammed Cüveynî'nin bürokratik faaliyetlerine, İlhanlı devleti içindeki konumuna ve siyasî çekişlerine detaylıca değinmiştik.¹⁴ Bu makalede asıl amacımız, Moğol dönemi şairlerinin bakış açısından Şemseddîn Cüveynî'nin farklı yönlerini değerlendirmektir. Çalışmamızda dîvânlarına ulaşamadığımız şairlere ve şair tezkireleri gibi diğer kaynak eserlerde Vezir Şemseddîn Cüveynî'yi methettiğini bildiğimiz müeddiblere de değinmeyi hedeflemekteyiz. Tezkirelerde ve diğer çalışmalarda gözlemleyebildiğimiz kadarıyla bu şairlerin Şemseddîn Cüveynî'ye bakış açılarını yansıtmaya çalışacağız.

Makalemizin konusu doğrultusunda Şemseddîn Cüveynî'yi öven Sa'dî-yi Şîrâzî, Hâce Humâmuddîn Tebrîzî, Pûr Behâ-yî Câmî, Bedreddîn Câcermî, Fahredîn-i Irâkî, Nizârî-yi Kuhistânî, Ferîd-i Ehvel, Mecd-i Hemgerî, İmâmî-yi Herevî, 'İmâd-i Lur'un kısa geçmişlerine, eserlerine ve bu şairlerin Cüveynî'ye nasıl değindiklerine örnek teşkil eden beyitlerine çalışmamızda yer vereceğiz.

Sa'dî-yi Şîrâzî

Sa'dî-yi Şîrâzî, 1208-1209 yılları civarında Şîrâz'da dünyaya gelmiştir. Tahsilini Şîrâz'da ve Bağdâd'taki Nizâmîye Medresesi'nde tamamladı ve çeşitli memleketlere seyâhat etti. Fars dili edebiyatçıları ve eleştirmenlerine göre Sa'dî, fesahat ve belâğatta üst düzeye ulaşmıştır.

442; Âştîyânî, *Târîh-i Mogûl ve Evvâyl-i Eyyâm-i Teymûrî*, I-II, s. 233; Edward Baron, *Ez Sa'dî tâ Câmî 'Asr-ı İstîlâ-yi Mogûl ve Tâtâr*, (Çev. Ali Asger Hikmet), İntişârât-ı İbn-i Sînâ, Tahrân 1301 hş., s. 40-41; Seyyid Ali Mü'eyyîd-i Sâbitî, *Esnâd ve Nâme-hâ-yi Târîhî*, Kitâbhâne-i Tuhûrî, Tahrân 1346 hş., s. 210; D. İsfahânîyân, "Hâ nedân-i Cuveynî der Destgâh-i İlhânân", *Dânişgâh-i Edebiyât-i 'Ulûm-i İnsânî Tebrîz*, 134, 1369 hş., s. 118-19.

¹⁴ Dayı, "Vezir Şemseddin Cüveynî'nin İlhanlı Devletindeki Faaliyetleri (1263-1284)", *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, s. 95-108.

50 Şemseddin Muhammed Cüveynî

Sa'dî-yi Şîrâzî, İnan Moğolları dönemi şairlerindedir.¹⁵ 9 Aralık 1292 senesinde Şîrâz'da vefat etmiştir.¹⁶

Sa'dî, Sâhib-i Dîvân Şemseddin Cüveynî'nin sorularına karşılık olarak zarif ifadeli şiirler de kaleme almış, Şemseddin Cüveynî ve kardeşi Ata Melik Cüveynî¹⁷ için kasideler yazmıştır.¹⁸ Bu dönemin meşhur şairlerinden Sa'dî-yi Şîrâzî, Sâhib-i Dîvân Şemseddin Cüveynî'yi öven gazeller de yazmıştır. Şemseddin Cüveynî ve kardeşi Ata Melik Cüveynî, Sa'dî'ye "Baba" diye hitap etmişlerdir.¹⁹

¹⁵ Şeyh Muslihiddin Sa'dî-yi Şîrâzî, Kulliyât-i Sa'dî, (Tsh. Muhammed 'Alî Furûgî), İntişârât-ı Kaknûs, Tahrân 1368 hş., önsöz, s. 23; Çiçekler, Mustafa, "Sa'dî-i Şîrâzî", *DîA*, İstanbul 2008, XXXV, s. 405-406.

¹⁶ Şîrâzî, *Kulliyât*, (Tsh. Furûgî), önsöz, s. 18.

¹⁷ Şemseddin Cüveynî'nin kardeşi Ata Melik Cüveynî, Moğolların Horasan valisi Argun Aka'nın kâtibî olarak on yedi yıl görev yapmış, onunla birlikte birkaç kez Moğolistan'a gitmiştir. Alamut kalesinin düşüşünde ve Bağdad'ın kuşatılmasında bulunmuş, Bağdad'ın düşüşünden sonra bu şehrin hâkimliğini yapmış ve imârî için çalışmıştır. Mecdu'l-Mülk'ün Cüveynî ailesine muhalafeti sonucunda sıkıntılı bir dönem yaşamıştır. Dönemin önemli kaynaklarından Târîh-i Cihânguşâ'nın da yazarı olan Ata Melik Cüveynî, 1282 yılında Mугan'da vefat etmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Muhammed b. Şâkir el-Kutbî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, I, Dâr-i Sâdir, Beyrut 1974, s. 452-453; Mîrhând, *Târîh-i Ravzatu's-Safâ*, V, s. 271, 278, 325; Zebihullah-i Safa, *Târîh-i Edebiyât der İrân*, II, İntişârât-ı Firdovs, Tahrân 1349 hş., s. 31; Reşidüddin, *Câmi'ü't-Tevârîh*, s. 689, 777-778; Âştîyânî, *Târîh-i Mogûl ve Evâyil-i Eyyâm-i Teymûrî*, I-II, s. 169-170.

¹⁸ 'Umar Kehhâle, *Mu'cemül-Mü'ellifîn*, IV, Dâr-i İhyâ'ü't-Turâsü'l-'Arabîyye, Beyrut ty., s. 151; Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, I, Ma'ârif Matbaası, İstanbul 1941, s. 794; Rîzâ Kulî Hân Hidâyet, *Mecmau'l-Fusahâ*, I, Tahrân 1336 hş., s. 1001-1002; İsmâ'îl Bâşâ el-Bağdâdî, *Hedîyyetu'l-Ârifîn*, II, İstanbul 1951, s. 462; Reşidüddin, *Câmi'ü't-Tevârîh*, s. 66; Sa'îd Nefîsî, *Târîh-i Nazm ve Nesr der İrân ve Zebân-i Fârsî*, I, İntişârât-ı Furûgî, Tahrân 1363 hş., s. 167-169; Zebihullah-i Safa, *Târîh-i Edebiyât der İrân*, II, s. 587-622; Âştîyânî, *Târîh-i Mogûl ve Evâyil-i Eyyâm-i Teymûrî*, I-II, s. 539-544; Muhammed Ca'fer Yâhakkî, *Kulliyât-ı Târîh-i Edebiyât-ı Fârsî*, Tahrân 1389 hş., s. 83-85; Ali Ekber Dihhudâ, "Sa'dî", (Haz. Muhammed Mu'în-Seyyid Ca'fer Şehîdî), Çâp-i Dânişgâh-i Tahrân, Tahrân 1373 hş., VIII, s. 12040.

¹⁹ Sa'dî-i Şîrâzî, *Kulliyât-ı Sa'dî*, (Tsh. Muhammed Alî Furûgî), Hestân Yay.,

Yine Sa'dî'nin Gülistân, Bostân ve siyaset konusunda *Nasihatu'l-Mulûk* ya da *Nesâyihu'l-Mulûk* adıyla bilinen bir risalesi de vardır.²⁰ Halife el-Musta'simbillah'nın²¹ Hülegü tarafından ortadan kaldırılması şairi çok etkilemiş, bu tesir ile dönemin büyük şairlerinden olan Sa'dî de Abbâsoğulları için Arapça ve Farsça mersiyeler yazmıştır.²²

Onun eserlerinde her sınıftan ve tabakadan kişilere rastlamak mümkündür. Onun yaşadığı ve eserlerini verdiği dönem Moğol istilasının İran coğrafyasında etkin olduğu, büyük yıkım ve baskı dönemine denk gelmektedir. En ilginç olan ise; Sa'dî'nin nasihat dolu

Tahrân 1378 hş., s. 808-811, 814; Baron, *Ez Sa'dî tâ Câmî 'Asr-ı İstîlâ-yi Mogûl ve Tâtâr*, 157-158; Âştîyânî, *Târîh-i Mogûl ve Evâyil-i Eyyâm-i Teymûrî*, I-II, 506, 537-538; Safa, *Târîh-i Edebiyât der Îrân*, III, 559; A. Kadyânî, *Târîh Ferheng-i ve Temeddun-i Îrân der Dovre-i Mogûl*, 113; Beyânî, *Dîn ve Devlet der Îrân 'Ahd-i Mogûl*, II, 389-390; R. Şa'bânî- Z. Emîrî, "İkdâmât-i Hânedân-i Cüveynî der Zâmân-i Mogûl", *Faslnâme-i 'İlmî-Pejûheşî Moskoviyye*, Yıl: 6, 16, 1390 hş., 109; D. İsfahânî, "Hânedân-i Cüveynî der Destgâh-i İlhânân", *Dânişgâh-i Edebiyât-i 'Ulûm-i İnsânî Tebrîz*, 134, 1369 hş., 18.

²⁰ Zebihullah-i Safa, *İran Edebiyatı Tarihi*, (Çev. Hasan Almaz), II, Nusha Yay., Ankara 2005, s. 222.

²¹ Musta'simbillah 1242-1258 yılları arasında Abbâsî hanedanının başında bulunmuştur. Bağdad'daki en son Abbâsî halifesi olarak da bilinmektedir. Otuz yedinci Abbâsî halifesidir. Vezirliğini ise Müeyyiddîn Muhammed b. 'Alkâmî yapmıştır. Musta'simbillah'ın hilâfeti tahta çıkışından Hülegü'nün Bağdad sınırına ulaşmasına kadar on altı yıllık bir zaman dilimi içermektedir. Geniş bilgi için bkz. Celâleddîn Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyûtî, *Târîhü'l-Hulefâ*, Beyrut 1416, s. 516-519; Hamdullah Ebî Bekr b. Ahmed b. Nasr Müstevfî Kazvînî, *Târîh-i Guzîde*, (Haz. Abdulhüseyn Nevâ'î), İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tahrân 1387 hş., s. 368-369; Rızâ Kulî Hân Hidâyet, *Fihrisu't-Tevârîh*, (Tsh. Abdulhüseyn Nevâ'î-Mîr Hâşim Muhaddes), Tahrân 1373 hş., s. 145; Beyzâvî, *Nizâmü't-Tevârîh*, 83; el-Kutbî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 230-231; Âştîyânî, *Târîh-i Mogûl ve Evâyil-i Eyyâm-i Teymûrî*, I-II, s. 178;

²² Şeyh Musliddîn Sa'dî-i Şîrâzî, *Kulliyât-i Sa'dî*, (Tsh. Muhammed Alî Furûgî Nüşhasından Nâsir Ahmedzâde), Tahrân 1390 hş., s. 964-967; Şîrâzî, *Kulliyât-i Sa'dî*, (Tsh. Muhammed Alî Furûgî), s. 858-860; Âştîyânî, *Târîh-i Mogûl ve Evâyil-i Eyyâm-i Teymûrî*, I-II, s. 189.

52 Şemseddîn Muhammed Cüveynî

sözlerini sadece iktidar sahipleri için değil, aynı zamanda zahidler, sufiler ve abidler içinde de söylemiş olmasıdır. Yine Sa'dî'nin sözleri dönemi için iki açıdan değerlendirilebilir; ilki tecrübelerin öğretimi ve diğeri tecrübelerin kullanılmasıdır.²³ Şîrâzî, memdûhlarına fukara ve zayıflara karşı misafirperver olmalarını, Allah'tan ve ahiretten korkarak iyi bir isim geride bırakmak için hırsıyla çalışmalarını tembih etmektedir.²⁴

Şairin dîvânında Şemseddîn Muhammed Cüveynî için yazılmış birçok medhiye mevcuttur. Bu medhiyelerden anlaşıldığı üzere şair Sâhib-i Dîvân olan Cüveynî'nin yakın dostudur. Şemseddîn, şairin şiirlerinde bazı alıntılar ile şöyle geçmektedir;

خدایگان صدور زمانه شمس الدین
عماد قبه اسلام و قبله زوار

*İslâm kabilesinin hizmetçisi ve İslâm kubbesinin desteği zamanın büyüklerinin kudretlisi Şemseddîn.*²⁵

Sâhib-i Dîvân Şemseddîn Muhammed Cüveynî'ye yazdığı medhiyeleri ile de tanınan şairin külliyyâtında, hem Şemseddîn Cüveynî'ye hem de Şemseddîn Cüveynî'nin kardeşi Bağdad hâkimi Ata Melik Cüveynî'ye ve dönemin büyüklerine yazılmış birçok medhiyeleri de mevcuttur.²⁶

هیچ شگ نیست که فریاد من آنجا برسد
عجب از صاحب دیوان نرسد فریادم

*Şüphesiz ki oraya ulaşıp feryâdım; acaba Sâhib-i Dîvân'a ulaşmadı mı feryâdım?*²⁷

تو همچو صاحب دیوان مکن که سعدی را
بیگ ره از نظر خویشان بیندازی

²³ Şîrâzî, *Kulliyât-i Sa'dî*, (Tsh. Furûğî), önsöz, s. 24.

²⁴ Şîrâzî, *Kulliyât-i Sa'dî*, (Tsh. Furûğî), önsöz, s. 24.

²⁵ Şîrâzî, *Kulliyât-i Sa'dî*, (Tsh. Furûğî), s. 910.

²⁶ Şîrâzî, *Kulliyât-i Sa'dî*, (Tsh. Furûğî), s. 914, 917, 926, 930, 944, 1037, 1057.

²⁷ Şîrâzî, *Kulliyât-i Sa'dî*, (Tsh. Furûğî), s. 657.

*Sa'dî'yi Sâhib-i Dîvân etme ki birden gözünden düşüresin.*²⁸
 خدايگان صدور زمانه شمس الدين عماد قبه اسلام و قبله زوار

*İslâm kabilesinin hizmetçisi ve İslâm kubbesinin desteği zamanın büyüklerinin kudretlisi Şemseddîn.*²⁹

بهرکسی. نتوان گفت شرح قصه خویش مگر به صاحب دیوان محترم گویم

*Muhterem Sâhib-i Dîvân'dan başkasına kendi hikâyesini (halini) söylemez.*³⁰

بصدر صاحب دیوان ایلیخان نالم که در یاسه او جور نیست بر مسکین

*Yüce divan sahibi İlhan'ın makamına inliyorum, çünkü onun yasında fakirin hali hal değil.*³¹

Hâce Humâmuddîn Tebrîzî

Hâce Humâmuddîn 'Alâ-i Tebrîzî (ö. 1314), Moğol döneminin tanınmış şair ve şeyhlerindedir. 1239 yılında Tebrîz'de doğmuş, Arapça ve Farsça şiir konusunda çok yeteneği ile tanınmıştır. Dîvân-i Humâm adlı eserinde devrin büyüklerini öven şiirleri vardır. Ondan geriye iki de mesnevî kalmıştır. Bu mesnevîlerden biri Sohbetnâme adıyla Şemseddin Cüveynî'nin oğlu Hâce Harun³² adına yazılmıştır.

²⁸ Şîrâzî, *Kulliyât-i Sa'dî*, (Tsh. Furûgî), s. 907.

²⁹ Şîrâzî, *Kulliyât-i Sa'dî*, (Tsh. Furûgî), s. 910.

³⁰ Şîrâzî, *Kulliyât-i Sa'dî*, (Tsh. Furûgî), s. 927.

³¹ Şîrâzî, *Kulliyât-i Sa'dî*, (Tsh. Furûgî), s. 936.

³² Câmi'ut't-Tevârîh'te Hâce Harun, Sâhib-i Dîvân Hâce Şemseddîn oğlu Hâce Şerefeddîn Harun şeklinde geçmektedir. Hâce Harun, dönemin şair ve bilginlerden sayılmış, son Abbâsî Halife Musta'sım'ın torunu Ebu'l-Abbâs Ahmed'in kızı ile evlenmiştir. Irak hükümetinde Ata Melik Cüveynî'nin yani

54 Şemseddîn Muhammed Cüveynî

Dîvân-i Humâm onun ölümü üzerine dağınık bir haldeyken Vezir Reşidüddîn Fazlullah tarafından 1314-1318 yılları arasında toplanmıştır.³³ Tebrîzî, gençliğinde devlet işlerinde hizmet vermiştir.³⁴

Tebrîzî, Sâhib-i Dîvân Hâce Şemseddîn Cüveynî'nin çağdaşı, dostu ve yakın yardımcılarından. Sâhib-i Dîvân Şemseddîn onun zaviyesi için yıllık bin dinarlık bir gelir belirlemiştir.³⁵ Ayrıca Sâhib-i Dîvân Şemseddîn şahadetinden önce yazdığı vasiyetnâme³⁶ niteliğindeki mektubunda dostu olan Humâm-ı Tebrîzî'yi de zikretmiştir. Tebrîzî'nin Hâce Nasîreddîn-i Tusî'nin³⁷ yanında eğitim gördüğü bilinmektedir. 1314

amcasının yanında bulunmuştur. Mecdu'l-Mülk'ün ve Vezir Şemseddîn Cüveynî arasındaki sorunda Babasından yani Şemseddîn Cüveynî'den yana tavır sergilemiş ve Hâce Harun, Mecdu'l-Mülk'ün ölümle cezalandırılmasını istemiştir. Argun zamanında Şemseddîn Cüveynî'nin öldürülmesinden sonra Hâce Harun da 1286 tarihinde katledilmiş ve vezaretteki Cüveynî hanedanı son bulmuştur. Detaylı bilgi için bkz; Reşidüddîn, *Câmi'ü't-Tevârîh*, s. 786-787; Şîrâzî, *Tahrîr-i Târih-i Vassâf*, s. 84; Hândmîr, *Habîbu's-Siyer*, III, s. 127; Rızâ Kulî Hân, *Mecmau'l-Fusahâ*, I, s. 2258; Baron, *Ez Sa'dî tâ Câmi' Asr-ı İstîlâ-yi Mogûl ve Tâtâr*, s. 40-41; Âştiyânî, *Târih-i Mogûl ve Evâyl-i Eyyâm-i Teymûrî*, I-II, s. 233; Mustafa Uyar, *İlhanlı Devleti'nde Argun Dönemi (1284-1291)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2001, s. 47.

³³ Müstevfî, *Târih-i Guzide*, s. 756; Rızâ Kulî Hân Hi dâyet, *Mecmau'l-Fusahâ*, I, s. 2258; Safa, *Târih-i Edebiyât der İrân*, III, s. 712-719; 'Abdullah Râzî, *Târih-i Kâmil-i İrân*, İntişârât-i İkbâl, Tahrân 1375 hş., s. 362; Nâsır Alizâde-Ferenyâ Sefderpûr, "Tahkîk-i 'İlm-i Beyân der Dîvân-i Humâm Tebrîzî", *Nâme-i Pârsî*, Sayı: 5, 1388 hş., s. 132; Esengül Uzunoğlu Sayın, "Humâm-i Tebrîzî'nin Gâzân Hân'a Methiyeleri", *Nûsha Dergisi*, 49, 2019, s. 4-5.

³⁴ Muhammed Takî Müderris Rezevî, *Ahvâl ve Âsâr-i Nasîreddîn Tûsî*, İntişârât-i Bonyâd-i Ferheng-i İrân, Tahrân 1354 hş., s. 293.

³⁵ Sâbitî, *Esnâd ve Nâme-hâ-yi Târihî*, s. 220-221.

³⁶ Şemseddîn Cüveynî'nin katledilmeden hemen önce aralarında ünlü şair Humâm-i Tebrîzî'nin de bulunduğu dostlarına yazdığı vasiyetname niteliğinde mektup hakkında detaylı bilgi için bkz. Sâbitî, *Esnâd ve Nâme-hâ-yi Târihî*, s. 224-225.

³⁷ Hâce Nasîreddîn Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasan Tûsî (1198-1273), XIII. yüzyılda İrân'ın ünlü filozofu, astronomu, matematikçisi, müneccimi ve İlhanlı hükümdarı Hülegü'nün siyâsî danışmanlarından olup İlhanlı hükümdarlarından

yılında vefat etmiştir. Arapça ve Farsça şiiplerinin bir kısmında Şemseddîn Cüveynî'yi, Reşîdüddîn Fazlullah'³⁸ ve Kutbeddîn Şîrâzî'yi³⁹ ve Olcayto Han'ı⁴⁰ övmüştür.⁴¹ Sâhib-i Dîvân Şemseddîn'in oğlu Hâce

aldığı destekle Meraga rasathanesini kurarak astronomi alanında önemli çalışmalar yapmış ve Zîc-i İlhânî adında bir astronomi kitabı yazmıştır. Detaylı bilgi için bkz. İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, XIII, s. 382; Reşîdüddîn, *Câmi'ü't-Tevârîh*, s. 71, 692, 696; Mîrhând, *Târîh-i Ravzatu's-Safâ*, V, s. 233; Hândmîr, *Habîbu's-Siyer*, III, s. 103-106, 116; Şîrâzî, *Tahrîr-i Târîh-i Vassâf*, s. 29; Müstevfî, *Târîh-i Guzîde*, s. 590; Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, II, s. 967; el-Kutbî, *Fevâtu'l-Vefeyât*, III, s. 246-251; Kehhâle, *Mu'cemû'l-Mü'ellifin*, XI, s. 207; Abû'l Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 593; Nasîreddîn Mar'âşî, *Târîh-i Taberistân ve Rûyân ve Mâzenderân*, (Tsh. Muhammed Hüseyin Tesbîhî), Müessese-i Metbû'ât-ı Şark, Tahrân 1345 hş., s. 33-34; Mollâ Ahmed Tetevî-Asâf Hân Kazvîni, *Târîh-i Elfî*, (Tsh. Gulâm Rızâ Tabâta bâyi Mecd), VI, Şirket-i İntişârât-ı 'İlmî ve Fehengî, Tahrân 1382 hş., s. 3945-3946; Rızâ Kulî Hân, *Mecmau'l-Fusahâ*, I, s. 2194; Rızâ Kulî Hân, *Fihrisu't-Tevârîh*, s. 159; Âştiyânî, *Târîh-i Mogûl ve Evâyil-i Eyyâm-i Teymûrî*, I-II, s. 176, 501-503; Baron, *Ez Sa'dî tâ Câmi' Asr-ı İstîlâ-yi Mogûl ve Tâtâr*, s. 23; Nefîsî, *Târîh-i Nazm ve Nesr der Îrân ve Zebân-i Fârsî*, I, s. 137-139; Kadyânî, *Târîh Ferheng-i ve Temeddon-i Îrân der Devre-i Mogûl*, s. 109; Rezevî, *Ahvâl ve Âsâr-i Nasîreddîn Tûsî*, s. 7-14.
³⁸ Câmi'ü't-Tevârîh'in yazarı Reşîdüddîn Fazlullah (ö. 1318), İlhânlıların hizmetine Saray tabibi girmiş ve 1298 yılında İlhânlı Devleti vezâretine atanmıştır. Kirmânî, *Nesâ'imu'l-Ashâr min Letâ'imu'l-Ahbâr der Târîh-i Vuzerâ*, s. 112-117; Ukeylî, *Âsaru'l-Vuzerâ*, s. 284-322; Giyâseddîn b. Humâmeddîn el-Hüseyinî Hândmîr, *Destûru'l-Vuzerâ*, (Tsh. Sa'îd Nefîsî), Çâphâneyi İkbâl, Tahrân ty., s. 315-321.

³⁹ Kutbeddîn Şîrâzî (1236-1311), XIII. yüzyılda matematik, astronomi, tıp ve dinî ilimlerde meşhur olan âlimlerdendir. Nâsireddîn Tûsî'nin öğrencilerinden olan Şîrâzî, Vezi Şemseddîn Cüveynî'den ve dönemin diğer önde gelen devlet adamlarından ilgi görmüştür. Detaylı bilgi için bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, I, s. 367, 368; II, s. 1235, 1477, 1695, 1763, 1853, 1985; el-Bağdâdî, *Hediyetu'l-Ârifîn*. II, s. 406-407.

⁴⁰ Olcaytu Han, 1304-1316 yılları arasında Gâzân Mahmûd Han'dan sonra tahta çıkan İlhânlı hükümdarıdır. Olcayto Han için detaylı bilgi bkz. Benâketî, *Târîh-i Benâketî*, s. 472-477; Şebânkâreyî, *Mecma'u'l-Ensâb*, s. 272-273; Müstevfî, *Târîh-i Guzîde*, s. 606-611; Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Muhammedu'l-

56 Şemseddîn Muhammed Cüveynî

Harun, ilim ehli olduğu için dönemin şairlerinden olan Humâm-i Tebrîzî tarafından da methedilmiştir.⁴² Ayrıca Humâm-i Tebrîzî'nin Cüveynî'ye Arapça medhiyeleri de mevcuttur.⁴³

به زیب حسن تو و فرّ صاحب اعظم موافق است نسیب و نثای اندیشه

نظم ملک جهان شمس دین که روشن
ک
زمین چو جرم فلک از ضیای اندیشه

Sâhib-i azamın güzel süsüne ve şanına sitayiş düşüncesi layıktır.

*Düşüncenin ışığından feleğin yıldızı gibi yeryüzünü aydınlatan dinin güneşi (Şemseddîn) cihan mülkünün düzeni.*⁴⁴

Şemseddîn Cüveynî'nin katli üzerine yakın dostu olan Humâm-i Tebrîzî, onun adına dîvânında bir mersiye de yer vermiştir.

فلک جام جم اقبال بشکست زمان شهباز مارا بال بشکست

به شکل دال دولت پشت اقبال فراق شمس دین امسال بشکست

Kâşânî, *Târîh-i Olcayto*, (Tsh. Muhîn Hambelî), İntişârât-i be Negâh-i Tercome ve Neşr-i Ketâb, Tahrân 1348 hş.; Hândmîr, *Habîbu's-Siyer*, III, s. 191-196.

⁴¹ Safa, *Târîh-i Edebiyât der İrân*, II, s. 130-131; Âştiyânî, *Târîh-i Mogûl ve Evâyl-i Eyyâm-i Teymûrî*, I-II, s. 544-545; Nefîsî, *Târîh-i Nazm ve Nesr der İrân ve Zebân-i Fârsî*, I, s. 168-169; Baron, *Ez Sa'dî tâ Câmî 'Asr-ı İstîlâ-yi Mogûl ve Tâtâr*, s. 196-197; Emîr Devletşâh Semerkandî, *Tezkiretu's-Şu'arâ*, (Tsh. Muhammed Ramazânî), İntişârât-i Pedîde-i Hâver, 1338 hş., s. 164; Humâm-ı Tebrîzî, *Dîvân-ı Humâm-ı Tebrîzî*, (Tsh. Doktor Reşîd 'Uyûdî, Neşr-i Sudûk), Tahrân 1370 hş., s. 15-17, 41-44, 74-75; Ahmed Golçîn Me'ânî, *Târîh-i Tezkirehâ-yi Fârsî*, I, İntişârât-i Kitâbhâne-i Senâ'î, Tahrân 1363 hş., s. 719; Nefîsî, *Târîh-i Nazm ve Nesr der İrân ve Zebân-i Fârsî*, I, s. 146, 204, 160-161.

⁴² Tebrîzî, *Dîvân-ı Humâm-ı Tebrîzî*, s. 265.

⁴³ Tebrîzî, *Dîvân-ı Humâm-ı Tebrîzî*, s. 15, 16.

⁴⁴ Tebrîzî, *Dîvân-ı Humâm-ı Tebrîzî*, s. 43.

دريغا صاحب ديوان دريغا
 دريغا آصف دوران دريغا
 زمين در ماتم است و آسمان هم
 به موت شمس دين دستور اعظم
 جهان يك بارک تاريخ شد چون
 فرو شد آفتاب ملک عالم

Felek, ikbalin Câm-i Cem⁴⁵'ini kırdı, zaman bizim şehbâzımızın (akdoğanımızın) kanadını kırdı.

İkbâlin dayanağı, devletin rehberi, Şemseddîn'den ayrılık bu yıl oldu.

Yazık! Sâhib-i Dîvân yazık! Yazık! Zamanın Âsaf'ına⁴⁶ yazık!

Yeryüzü ve gök matemdedir, yüce vezir Şemseddîn'in ölümüne.

Âlemin meliği güneş battığında cihan dar ve karanlık oldu.⁴⁷

Pûr Behâ-yî Câmî

İlhanlı döneminin şairlerinden olan Tâcuddîn b. Bahâuddîn Câmî, Purbehâ mahlası ile tanınmaktadır. Horasan, Bağdad, Tebrîz ve İsfahân'da ikamet etmiştir. Onu diğer dönemin şairlerinden ayıran en belirgin özelliği Moğolca terimlere şiirlerinde vermesidir. Hatta bu

⁴⁵ Câm-i Cem, İran hükümdarı Cem'e ait olan ve içine bakıldığında dünyada olup bitenin görüldüğü sihirli kahtir. Ni met Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 216.

⁴⁶ Süleyman peygamberin veziri Âsaf, Tevrat'ta sarayın önde gelenlerinden ve Levi oğullarının Gerşom ailesine mensup gösterilmektedir. Dâvûd peygamber zamanında da devlet işlerinde ileri derecede görev aldığı ve Süleyman tapınağı inşa edildikten sonra eski ahit sandığının tapınağa nakli görevinde yer aldığı bilinmektedir. İslâmî kaynaklarda, Âsaf b. Berahyâ'nın Süleyman peygamberin müşaviri olduğundan bahsetmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Taberî, *Târîh-i Taberî*, II, s. 414-415; Be'lâmî, *Târîh-i Be'lâmî*, s. 404; Müstevfî, *Târîh-i Guzîde*, s. 49; Hândmîr, *Habîbu's-Siyer*, I, s. 125; Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 72.

⁴⁷ Tebrîzî, *Dîvân-ı Humâm-ı Tebrîzî*, 168, s. 170.

58 Şemseddîn Muhammed Cüveynî

terimlerle yazılan Kaside-i Mogûliyye⁴⁸ adında bir kasidesi de bulunmaktadır. O, Nâsiruddîn Tusî'ye bir kaside de yazmıştır. Hâce İzzeddîn Tâhir ve oğlu Vecîheddîn⁴⁹ bu dönemde Horasan'da vezirlik yapmaktaydılar. Şair her iki veziri de dîvânında methetmiştir. Bir müddet şair İlhanlı sarayında Şemseddîn Cüveynî ve ailesini şiirlerinde övmekle meşgul olmuştur. Purbehâ, dîvânında 1267 yılında Nişabur'da meydana gelen depreme⁵⁰ de yer vermiş ve bu konu ile ilgili bir de kaside yazmıştır. Bu depremden sonra yerle bir olan Nişabur'da Abaka'nın emriyle yeniden inşaa faaliyetlerinin başladığı bilinmektedir.⁵¹

⁴⁸ Pûr Behâ-yi Câmî'nin Moğolca ve Türkçe terimleri kullanarak yazdığı kasidesidir. Emîr Devletşâh Semerkandî, *Tezkiretu's-Şu'arâ*, (Tsh. Muhammed Ramazânî), İntişârât-i Pedîde-i Hâver, 1338 hş., s. 182.

⁴⁹ İlhanlılar döneminde Horasan eyâleti ne şehzâdelerin yanında vezirlerin de atandığı bilinmektedir. Abaka Han, Horasan vezirliğini Hâce İzzeddîn Tâhir'e ve ondan sonra onun oğlu Hâce Vecîhiddîn'e vermişti. Detaylı bilgi için bkz. Reşidüddîn, *Câmi'u't-Tevârîh*, s. 743-744; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 585; Mîrhând, *Târîh-i Ravzatu's-Safâ*, V, s. 277; Sâbitî, *Esnâd ve Nâmehâ-yi Târîhî*, s. 234; Rezevî, *Ahvâl ve Âsâr-i Nasîreddîn Tûsî*, s. 277.

⁵⁰ PûrBehâ-yi Câmî dîvânında 1267 yılında meydana gelen, yıkıcı Nişabur depremine de yer vermiş ve deprem hakkında bir kaside yazmıştır. Bu depremden sonra yerle bir olan Nişabur'da Abaka Han'ın emriyle inşaa faaliyetlerinin başladığı bilinmektedir. Nişabur depremi hakkında bkz. Devletşâh, *Tezkiretu's-Şu'arâ*, s. 137-138; Baron, *Ez Sa'dî tâ Câmî 'Asr-ı İstîlâ-yi Mogûl ve Tâtâr*, s. 158-159; Nefîsî, *Târîh-i Nazm ve Nesr der Îrân ve Zebân-i Fârsî*, I, s. 160-161; Safa, *Târîh-i Edebiyât der Îrân*, III, s. 660-671; Râzî, *Târîh-i Kâmil-i Îrân*, s. 359; Dihhudâ, "Pûr Behâ-yî Câmî", (Haz. Muhammed Mu'în-Seyyîd Ca'fer Şehîdî), *Lugatnâme, Çâp-i Dânişgâh-i Tahrân*, Tahrân 1373 hş., IV, s. 5035-5036.

⁵¹ Müstevfî, *Târîh-i Guzîde*, s. 724; Devletşâh, *Tezkiretu's-Şu'arâ*, s. 137-138; Baron, *Ez Sa'dî tâ Câmî 'Asr-ı İstîlâ-yi Mogûl ve Tâtâr*, s. 158-159; Nefîsî, *Târîh-i Nazm ve Nesr der Îrân ve Zebân-i Fârsî*, I, s. 160-161; Safa, *Târîh-i Edebiyât der Îrân*, III, s. 660-671; Râzî, *Târîh-i Kâmil-i Îrân*, s. 359; Seyyîd Ebu'l Fazl Rezevî, "Purbehâ ve Nakd-i Nizâm-i İktisâdî-yi İlhanân (654-694/1252-1296)", *Pejûheşhâ-yî Târîhî*, 3, Dânişgâh-i İsfahân 1392 hş., s. 44; Hasan Çiftçi, *Klasik*

Bedreddîn Câcermî

Horasan'ın bir kasabası olan Câcerm'den olan Bedreddîn b. 'Ömer Câcermî, Bahâeddîn Cüveynî'nin⁵² hizmetine girmek için Isfahân'a gitmiş, Mecd-i Hemgerî'nin öğrencisi olmuştur. Şemseddîn Cüveynî'yi öven şairlerdendir. Cüveynî hanedanının son bulmasına kadar bu ailenin hizmetinde bulunmuştur.⁵³

Fahredîn-i Irâkî

Dönemin şairlerinden olan Fahredîn-i Irâkî'nin Şemseddîn Cüveynî'ye *Uşakknâme* adında bir eser ithaf ettiği bilinmektedir. Irâkî'nin bu eseri ikinci manzum eseridir. Bu eser *On Fasıl, Kâşifu'l-Esrâr-ı Sübhânî* ya da *Uşakknâme* adıyla da bilinmektedir. Şemseddîn Cüveynî'ye ithaf edilen eserin konusu aşktır.⁵⁴ Ayrıca dönemin ünlü şairlerinden olan Fahreddîn-i Irâkî için Mu'ineddîn Pervâne⁵⁵, Tokat'ta

Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002, s. 268-269.

⁵² Abaka zamanında Isfahan ve Irak-ı Acem vilâyetlerinin büyük bir kısmını 1264'de Sâhib-i Dîvân Şemseddîn oğlu Hâce Bahâeddîn Muhammed Cüveynî'ye verilmişti. Detaylı bil için bkz. Reşidüddîn, *Câmi'u't-Tevârih*, s. 743-744; Mîrhând, *Târîh-i Ravzatu's-Safâ*, V, s. 277; Hândmîr, *Habîbu's-Siyer*, III, s. 109; Şîrâzî, *Tahrîr-i Târîh-i Vassâf*, s. 34; Hândmîr, *Destûru'l-Vuzerâ*, s. 270; Tetevî-Kazvînî, *Târîh-i Elfî*, VI, s. 4034; Müstevfî-yi Bâfkî, Muhammed Müfidî, *Câmi'-i Müffid*, (Tsh. İrec Efşâr), Çâphâne-i Rengîn, Tahrân 1384 hş., s. 119; Devletşâh, *Tezkiretu's-Şu'arâ*, s. 124-125; Kadyânî, *Târîh Ferheng-i ve Temeddon-i Îrân der Devre-i Mogûl*, s. 146; Beyânî, *Dîn ve Devlet der Îrân 'Ahd-i Mogûl*, II, s. 391; Ensârî, *Târîh-i Isfahân ve Rey*, s. 142; Rezevî, *Ahvâl ve Âsâr-i Nasîreddîn Tûsî*, s. 115.

⁵³ Devletşâh, *Tezkiretu's-Şu'arâ*, s. 165; Rızâ Kulî Hân Hidâyet, *Mecmau'l-Fusahâ*, I, s. 598; Nefîsî, *Târîh-i Nazm ve Nesr der Îrân ve Zebân-i Fârsî*, I, s. 162; Safa, *Târîh-i Edebiyât der Îrân*, III, s. 558-560; Pejûhende, Leyla, "Câcermî", *DMBİ*, Tahrân 1370 hş., XIIV, s. 173-174.

⁵⁴ Fahreddîn-i Irâkî, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, (Nşr. Nesrîn Muhteşem), Tahrân 1372 hş.; Fahreddîn-i Irâkî, *Kulliyât-î Dîvân-î Fahreddîn-i Irâkî*, (Sa'îd Nefîsî), Çâphâne-yi 'İlmî, Tahrân hş.

⁵⁵ İlhanlı hükümdarı Hülegü, Rum memleketlerinin idarî olarak Mu'ineddîn Pervâne'ye bırakmıştır. Abaka zamanında Moğol ordusu Elbistan'da

60 Şemseddîn Muhammed Cüveynî

bir zaviye yaptırmıştır.⁵⁶ 1957’de Said Nefisi tarafından Fahreddîn-i Irâkî’nin divanı basılmıştır. Irâkî’nin diğer eserleri *Lema’ât* ve *Mustalahât*’tır.⁵⁷

Fahreddîn-i Irâkî divanında Şemseddîn Cüveynî’ye övmüş ve ona yazmış olduğu medhiyede Cüveynî’den şöyle bahsetmektedir;

سرور سروران روی زمینین
خواجه روزگار شمس الدین
صدراسلام صاحب اعظم
افتخار عرب جمال عجم
آصف روزگار صدر جهان
شاه را خواجه صاحب دیوان

Yeryüzü liderlerinin başkanı, zamanın efendisi Şemseddîn;

İslâm’ın veziri, yüce sahip, Arab’ın iftiharî, Acem’in güzeli,

*Devrin Âsaf’ı cihanın veziri, Şâh’ın hocası Sâhib-i Dîvân’dır.*⁵⁸

Memlûklere karşı ağır bir darbe alınca yenilginin faturası Anadolu’daki bürokratlara ve Anadolu halkına kesilecek ve bu olaydan ilk etkilenen Mu’ineddîn olacaktır. Bu yenilgiye çok sinirlenen Abaka Han, Mu’ineddîn Pervâne’nin öldürülmesini emretmiş, 2 Ağustos 1277 yılında Mu’ineddîn ailesi ile birlikte katledilmiştir. İbn Bîbî, *Selçuknâme*, (Haz. Mükrem Halil Yinanç), Kitabevi Yay., İstanbul 2010, s. 180; Yazıcızâde Ali, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk (Oğuznâme-Selçuklular Tarihi)*, (Haz. Abdullah Bakır), Çamlıca Yayınevi, İstanbul 2009, s. 683-687, 693-697; Sâbitî, *Esnâd ve Nâme-hâ-yi Târîhî*, s. 237; Reşidüddîn, *Câmi’u’t-Tevârîh*, s. 732,734; Mîrhând, *Târîh-i Ravzatu’s-Safâ*, V, s. 271; Hândmîr, *Habîbu’s-Siyer*, III, s. 104.

⁵⁶ Fahreddîn-i Irâkî, *Lemaât*, (Çev. Ahmed Avni Konuk), Harf Yay., İstanbul 2011, s. 15; Muhammed Emîn Riyâhî, Muhammed Emîn, *Osmanlı Topraklarında Fars Dili ve Edebiyatı*, (Çev. Mehmet Kanar), İnsan Yay., İstanbul 1995, s. 116.

⁵⁷ Safa, *Târîh-i Edebiyât der İrân*, II, s. 113-115.

⁵⁸ Fahreddîn-i Irâkî, *Kulliyât-i Dîvân-i Fahreddîn-i Irâkî*, (Tsh. Mahmûd İlmî), Sâzmân-i İntişârât-i Câvidân, 1377 hş., s. 308.

Nizârî-yi Kuhistânî

Hekim Sa'dudîn b. Şemsuddîn Muhammed Nizârî-yi Bircendî-yi Kuhistânî (ö. 1320), Moğol döneminin XIII. ve XIV. yüzyılın tanınmış şairlerindendir. Nezzârî, büyük ihtimalle Hülegü'nün İran'a geldiği dönemde dünyaya gelmiş, Isfahân, Tebrîz, Errân, Gürcistan, Bakü, Erdebil gibi yerlere yolculuklar yapmıştır. Daha sonra Hâce Şemseddîn Cüveynî'ye bağlanmış ve ona methiyeler yazmıştır. Ayrıca şair, şiirlerinde Sistan, Horasan ve Kert⁵⁹ büyüklerini de övmüş, 1320-1321 yılları arasında vefat etmiştir.⁶⁰

Sefernâme adlı eseri, şairin hayatının iki yıllık bir süresini ihtiva etmektedir. Nizârî bu seyahati sırasında Vezir Şemseddîn Cüveynî ile tanışmış, yakınlık kurmuş ve vezirle vergi tetkiki için Azerbaycan bölgesinde seyahat etmiştir. Nizârî, Şemseddîn Cüveynî'yi şu beyitler ile methetmektedir;

پنجم ماه صفر بانو کران در رکاب صاحب صاحب قران
صاحب دیوان عالم شمس دین شاه را دستور اعظم شمس دین

⁵⁹ XIII. ve XIV. yüzyılda Herat ve çevresinde İlhanlılara bağlı olarak hüküm süren bir hanedandır. Minhâcuddîn Osmân b. Sirâcuddîn Muhammed Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî*, I-II, (Haz. AbdulhayHabîbî), Encümen-i Târîh-i Afgânistân, Kâbil 1342hş., s. 38-39; Seyf b. Muhammed Seyfî Herevî, *Pîrâste-i Târîhnâme-i Herât*, (Tsh. Muhammed ÂsifFikret), Kalkuta 1944, s. 141, 157-159.

⁶⁰ Müstevfî, *Târîh-i Guzide*, s. 755; Devletşâh, *Tezkiretu's-Şu'arâ*, s. 175-176; Rızâ Kulî Hân Hidâyet, *Mecmau'l-Fusahâ*, I, s. 2117; Nefîsî, *Târîh-i Nazm ve Nesr der Îrân ve Zebân-i Fârsî*, I, s. 170; Safa, *Târîh-i Edebiyât der Îrân*, III, s. 731-735; Baron, *Ez Sa'dî tâ Câmî 'Asr-ı İstîlâ-yi Mogûl ve Tâtâr*, s. 198-200; Safa, *Târîh-i Edebiyât der Îrân*, II, s. 133-134; Çiftçi, *Klasik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, s. 281; Seyyide Nergis Tenhâyî-Alî Zengûyî, "Bâztâb-i 'Ovzâ'-i Sîyâsî ve İctmâ'î-yi Kuhistân der Âsâr-i Hekîm-i Nezzârî-yi Kuhistânî", *Mecmû'a-i Makâlât-i Humâyîş-i Millî Necd ve Tahlîl-i Zendeği*, 1393hş., s. 220-222.

62 Şemseddîn Muhammed Cüveynî

Safer ayının beşinci gününde, hoş talih sahibinin üzenisinde nökerler⁶¹ ile Şemseddîn; âlemin sâhib-i dîvânı, Şemseddîn; şâhın yüce veziri.⁶²

Nezârî, gençliğinde edebiyatı ve zamanının geçerli ilimlerini Kuhistân'da öğrendi. Gençliğinde dîvân hizmetleri ile ilgilendi. Sâhib-i Dîvân Şemseddîn'e methiye dolu birkaç şiir yazmıştır. Bir süre dîvân hizmetlerinden uzaklaştırılmıştır. Bu zaman zarfında çiftçilik yapmıştır. Ayrıca kendine ait *Kulliyât-ı Dîvân-ı Nezzârî*'yi yazdı; XIII. ve XIV. yüzyılın tanınmış şairlerinden olan Nezârî-yi Kuhistânî'nin şiirlerinde dönemin idarî terimlerine de rastlanmak mümkündür.⁶³

Ferîd-i Ehvel

Hâce Ferîdudîn bir müddet İsfahân'da ikamet etmiş ve burada meşhur olmuştur. Daha sonra Horasan'dan Hindistan'a giden şair, burada Gûr Sultanlarından Nasiruddîn'in⁶⁴ hizmetine girmiştir.

⁶¹ Nöker; arkadaş, uşak ve hizmetçi anlamında kullanılan bir terimdir. Emîn, *İstîlâhât-i Dîvân-ı Dovrân-ı Mogûl*, s. 66; George Lane, *Îrân der Evâil-i 'Ahd-i İlhânân*, (çvr. Seyyid Ebu'l-Fazl Rezevî), Müessesesi-İ İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tahrân 1390 hş., s. 385.

⁶² Orhan Bilgin, "Nizârî, Hayatı ve Eserleri", *Şarkiyat Mecmuası*, Sayı: 7, İstanbul 1972, s. 52.

⁶³ Şîrâzî, *Tahrîr-i Târîh-i Vassâf*, s. 133-134; Baron, *Ez Sa'dî tâ Câmî 'Asr-ı İstîlâ-yi Mogûl ve Tâtâr*, s. 198-199; Nezâre-yi Kuhistânî için Detaylı bilgi için bkz. Nefîsî, *Târîh-i Nazm ve Nesr der Îrân ve Zebân-i Fârsî*, I, s. 170; Âştîyânî, *Târîh-i Mogûl ve Evâyl-i Eyyâm-i Teymûrî*, I-II, s. 545; İncû-yi Şîrâzî, Cemâleddîn Hüseyin b. Fahreddîn Hasan, *Ferheng-i Cihângîrî*, (Tsh. Rahîm 'Affî), Dânişgâh-ı Meşhed Müessesesi-İ Çâp ve İntişârât, 1351 hş., s. 248; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhâl*, TTK Ankara, 1988, s. 203; Mehrî Bâkirî, "Tovzîh-i Berhî Ez Lugat ve İstîlâhât-ı Mogûlî der Zebân ve Edebîyât-ı Fârsî", *Pejûheşhâ-yi Felsefî*, Dânişgâh-ı Edebîyât-ı 'Ulûm-ı İnsânî Tebrîz, 1380 hş., s. 171, 48.

⁶⁴ Gaznelilerden sonra XI. ve XIII. yüzyıllar arasında Afganistan, Horasan ve Kuzey Hindistan bölgesine hâkim olan Gûr hanedanı Şensebânîler olarak da bilinmektedir. Melik Nâsireddîn Hüseyin, Sultan Alâeddîn Hüseyin'den sonra Gûr devletinin hâkimi olmuştur. Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî*, II, s. 349-350.

Hayatının son dönemlerine doğru Fars Atabeklerinin⁶⁵ hizmetine girmiş, yine bu sülaleden gelen bir yönetici ve şahısları şiirlerinde övmüştür. Şairin Sâhib-i Dîvân Şemseddîn Cüveynî'yi de medhettiği bazı kaynak eserlerde geçmektedir.⁶⁶

Mecd-i Hemgerî

Hâce Mecdeddîn b. Ahmed Hemger, 1210 yılının ortalarında Yezd'e dünyaya gelmiştir. Şîrâz'da Fars Atabekleri'nin hizmetinde bulunmuş ve Muhamed Sa'd b. Ebu Bekr'i methetmiştir. 1236 yılında Mecd, Şîrâz'dan Kirmân'a gitmiş, daha sonra Sâhib-i Dîvân Şemseddin Cüveynî'nin himayesine girmiştir. Mecd; Sâhib-i Dîvân Şemseddin Cüveynî'yi, oğlu Bahâeddîn Muhammed'i ve Ata Melik Cüveynî'yi öven kasideler yazmıştır. Mecd-i Hemger, Sâhib-i Dîvân Şemseddin Cüveynî'nin Moğollar tarafından ailesi ile birlikte ortadan kaldırılması sonucunda çok üzülmüş, bundan sonra Mecd, 1287'de ölünceye kadar İsfahân'da inziva hayatı yaşamıştır.⁶⁷

⁶⁵ Fars bölgesinde kurulan ve Salgurlular olarak da bilinen bu devlet 1148-1286 yılları arasında hüküm sürmüştür. Moğol işgalinden sonra İlhanlı devletine tabii olmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Muhammed b. Ali b. Muhammed Şebânkârî, *Mecma'u'l-Ensâb*, (Tsh. Mîr Hâşim Muhammed), İntişârât-i EmîrKebîr, Tahrân 1343 hş., s. 182-187.

⁶⁶ Devletşâh, *Tezkiretu's-Şu'arâ*, s. 128; Rızâ Kulî Hân Hidâyet, *Mecmau'l-Fusahâ*, I, s. 1396; Nefîsî, *Târîh-i Nazm ve Nesr der Îrân ve Zebân-i Fârsî*, I, s. 166; Safa, *Târîh-i Edebiyât der Îrân*, III, s. 408-412.

⁶⁷ Müstevfî, *Târîh-i Guzîde*, s. 749; Hândmîr, *Habîbu's-Siyer*, III, s. 117; Devletşâh, *Tezkiretu's-Şu'arâ*, s. 133-136; Rızâ Kulî Hân Hidâyet, *Mecmau'l-Fusahâ*, I, s. 2076; Kâdı Ahmed b. Muhammed Gaffârî-yi Kâşânî, *Târîh-i Nigârîstân*, (Tsh. Âkâ Murtazâ-Muderris Gilânî), Ketâbfurûşî Hâfız, Tahrân 1341 hş., s. 253; Nefîsî, *Târîh-i Nazm ve Nesr der Îrân ve Zebân-i Fârsî*, I, s. 162; Baron, *Ez Sa'dî tâ Câmî 'Asr-ı İstîlâ-yi Mogûl ve Tâtâr*, s. 165-166; Rezevî, *Ahvâl ve Âsâr-i Nasîreddîn Tûsî*, s. 288-292; Safa, *Târîh-i Edebiyât der Îrân*, III, s. 523-530; Safa, *Târîh-i Edebiyât der Îrân*, II, s. 112; Râzî, *Târîh-i Kâmil-i Îrân*, s. 360; Çiftçi, *Klasik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, s. 266; Benâketî, *Târîh-i Benâketî*, s. 446.

64 Şemseddîn Muhammed Cüveynî

Sanat çevrelerine desteği olan Sâhib-i Dîvân'ın öldürülmesi bu çevreleri çok üzmüştür. Bu olay üzerine dönemin ünlü şairlerinden olan Mecd-i Hemgerî, Hâce'nin katli üzerine şu ruba'îyi söylemiştir;

از رفتن شمس الدین از شفق خون بچکید
مه روی بخت و زهره کیسو بیرید
شب جامه سیاه کرد در ماتم و صبح
برزد نفس سرد و گریبان بدرید

Şemseddîn'in gidişiyile şafaktan kan damladı; Ay yüzünü yaraladı ve zühre saçını kesti.

*Gece siyaha büründü ve matemdeki sabah, soğuk bir nefes aldı ve yakasını yırttı.*⁶⁸

İmâmî-yi Herevî

Rızayuddîn Ebû Abdullah b. Ebûbekr b. Osmân Herevî (ö. 1268), İlhanlıların ilk dönem şairlerindedir. Ehl-i Beyt'i şiirlerinde methettiği için İmâmî mahlasını almıştır. *Târîh-i Guzîde* ve *Habîbu's-Siyer*'de ismi bu şekilde geçmektedir. Kendisi Herâtlı olup buranın âlimlerinden olan İmâmî, şiirlerinde Herât civarına hâkim olan Kert hanedanını methetmiştir. Kirmân Karahitaylarını⁶⁹ ve Sâhib-i Dîvân Şemseddîn Cüveynî'yi de şiirlerinde methetmiştir. Ayrıca Sa'dî'nin İmâmî'nin şiirlerini beğendiğini yine Hamdullah Müstevfî'den öğrenmekteyiz.⁷⁰

⁶⁸ Benâketî, *Târîh-i Benâketî*, s. 446; Seyyid Ali Mîr Efel, "Rubâ'îyyât-i Mecd-i Hemger be Hatt-ı Neve-i Ū", *Nâme-i Bahâristân*, 1386 hş., s. 337-338.

⁶⁹ Kutlug hanlar da olarak da bilinen Kirman Karahitaylıları Bârâk Hâcib tarafından 1222'de Kirman'da kurulmuş bir devlettir. İslamiyet'i kabul eden ve daha sonra İlhanlılara tabii olan bu devlet 1307 tarihinde İlhanlı hükümdarı Olcaytu zamanında doğrudan, İhanlı merkezine bağlanarak tarih sahnesinden ayrılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Nâsireddîn Münşî Kirmânî, *Simt-ul 'Ula lil Hazret-il 'Ulyâ der Târîh-i Karahitayiyân-i Kirmân*, (Tsh. Abbâs İkbâl Âştîyânî), İntişârât-i Esâtîr, Tahrân 1328 hş.; Cihan Gençtürk, *Kirmân Karahitaylıları (Kutlug-Hanlar)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu 2015.

⁷⁰ Hândmîr, *Habîbu's-Siyer*, III, s. 387; Müstevfî, *Târîh-i Guzîde*, s. 716; Hândmîr, *Hi dâyet*, *Habîbu's-Siyer*, III, s. 359; Baron, *Ez Sa'dî tâ Câmî 'Asr-i*

‘İmâd-i Lur

Moğol dönemi şairlerinden olan Emîr Hekîm ‘İmâduddîn Yusûf Lur Fazlevî’yi Hândmîr eserinde Abaka zamanı şairlerinden biri olarak zikretmektedir. ‘İmâd-i Lur, Şemseddîn Cüveynî’nin himayesinde ve onu metheden şairlerdendir. Kaynaklarda Şemseddîn Cüveynî ile sık sık satranç oynadığı da aktarılmaktadır. Cüveynî ailesi için şair, güzel kasideler yazmıştır. Dönemin ünlü müverrihlerinden olan Hamdullah Müstevfî, eserinde onunla ilgili bilgi aktarmaktadır. Şairin Cüveynî ailesi için yazdığı *Tîğ ve Kalem* adlı kasidesi, Şemseddîn Muhammed Cüveynî tarafından çok beğenilmiştir.⁷¹

محیط فضل شمس دین و دنیا صاحب اعظم
که شد بر چشم و جان ملک عالم چونخوف
سرور

*Dinin ve dünyanın güneşi (Şemseddîn), Sâhib-i azamın faziletinin ışığı, dünya mülkünün gözüne ve canına ışık tutmaktadır.*⁷²

Sonuç

Moğol istilasının birçok alanda İran coğrafyasına getirmiş olduğu yıkım, bölgede İlhanlı devletinin tesisi ile yerini yeniden farklı mecralarda yapılanmaya bırakmıştır. Bu yeniden inşa süreci kendini Fars edebiyatında da gösterecek, Anadolu ve Hindistan gibi coğrafyalarda kendine yeni yaşam alanı bulan Fars edebiyatı, İran’da ise İlhanlı devletinde yüksek görevlerde bulunanlar tarafından himaye ve destek görerek varlığını koruyacaktır. Edebiyatta ahlakî nasihatın özellikle ön plana çıktığı İlhanlı-Moğol döneminde iktisadî sistemin, şiirin ve sanatın hâmisisi olarak karışımıza çıkan ve çağdaş kaynaklarda

İstîlâ-yi Mogûl ve Tâtâr, s. 161-165; Nefîsî, *Târîh-i Nazm ve Nesr der Îrân ve Zebân-i Fârsî*, I, s. 161; Hândmîr, *Habîbu’s-Siyer*, III, s. 118; Râzî, *Târîh-i Kâmilî Îrân*, s. 359; Safa, *Târîh-i Edebiyât der Îrân*, III, s. 546- 551.

⁷¹ İbn-i Bîbî El Huseyn b. Muhammed b. Ali El- Ca’ferî er-Rudegî, *El-Evâmiru’l-‘Alâiyyefî’l-Umûri’l-‘Alâiyye*, (Tsh. Adnan Sadık Erzi), TTK Yay., (Tıpkı Basım), Ankara 1956, vrk., 717-720; Müstevfî, *Târîh-i Guzîde*, s. 741; Safa, *Târîh-i Edebiyât der Îrân*, III, s. 653-655.

⁷² İbn-i Bîbî, *El-Evâmiru’l-‘Alâiyyefî’l-Umûri’l-‘Alâiyye*, vrk., 655, 719.

66 Şemseddîn Muhammed Cüveynî

sanatçı yönüyle de tanıtılan Vezir Şemseddîn Cüveynî, XIII. yüzyılda kendisinden himaye görmüş ve yaptığı işlerle şairlerin takdirini kazanmış, onun bu yıkım çağındaki müspet tutumu ele aldığımız on şair tarafından tarihteki önemli şahsiyetler ile benzerlik kurularak tasvir edilmiştir.

Şüphesiz ki, Türk-İslâm tarihi boyunca İran coğrafyasında Gaznelilerden Hârizmşâhlar devletinin yıkılış aşamasına kadar birçok Türk hükümdarı ve onların hükümet kadrolarında yer alan devlet ricâli kendi çağlarının ilim, sanat ve şiir ehlini desteklemekten geri durmamışlardır. Fakat İlhanlı döneminde devlet adamlarının desteğini farklı kılan şey, büyük bir sosyo-ekonomik tahribin ardından edebiyatın da aşırı derecede devlet desteğine ihtiyaç duymasıdır. Bu bağlamda Vezir Şemseddîn Cüveynî, tarihteki diğer sanat ehlini koruyan devlet adamlarından ayrılmaktadır. Onun bu eşsiz tavrı, dönemin şairleri tarafından da onların şiirlerinde açıkça ortaya koyulmaktadır. Bu açıdan İlhanlı hanedânı tarafından Şemseddîn Cüveynî'nin katledilmesine rağmen, bu durum Cüveynî tarafından himaye gören şairlerin gözünü korkutmamış, dönemin şairleri duydukları büyük üzüntü ve teessüf sebebi ile Cüveynî adına mersiyeler yazmaktan da geri durmamışlardır.

Şair dîvânlarında adı geçen tarihî şahsiyetlerin tarih araştırmacıları tarafından dikkatle incelenmesi, mezkûr bu kişilerin farklı yönleri ile de yaşadıkları dönemin içtimai ve kültürel hayatına etkileri ve destekleri daha açık bir şekilde tespit edilerek, genellikle siyasî ve askerî faaliyetleri bağlamında değerlendirdiğimiz bu kişileri, farklı bir bakış açısı ile de aktarılmasına olanak sağlamaktadır. Bu yaklaşımın özellikle büyük yok oluşların yaşandığı Moğol dönemi kültürel hayatını tasvir etmemizde kolaylık sağlayacağı kanaatindeyim.

Kaynakça

ABÛ'L FARAC, Gregory, *Abû'l-Farac Tarihi*, I-II, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), TTK, Ankara 1950.

ALÎZÂDE, Nâsır-SEFDERPÛR, Ferenyâ, "Tahkîk-i 'İlm-i Beyân der Dîvân-i Humâm Tebrîzî", Nâme-i Pârsî, Sayı: 5, 1388 hş., 131-168.

ANONİM, *Moğolların Gizli Tarihi*, I, (Çev. Ahmet Temir), Ankara 2016.

ÂŞTİYÂNÎ, Abbâs İkbâl, *Târîh-i Mogûl ve Evâyil-i Eyyâm-i Teymûrî*, I-II, İntişârât-i Nâmek, Tahrân 1374 hş.

BÂKİRÎ, Mehri, "Tovzîh-i Berhî Ez Lugat ve Istilâhât-i Mogûlî der Zebân ve Edebiyât-i Fârsî", *Pejûheşhâ-yi Felsefî*, Dânişgâh-i Edebiyât-i 'Ulûm-i İnsânî Tebrîz, 1380 hş., 171, 39-60.

BARON, Edward, *Ez Sa'dî tâ Câmî 'Asr-ı İstilâ-yi Mogûl ve Tâtâr*, (Çev. Ali Asger Hikmet), İntişârât-ı İbn-i Sînâ, Tahrân 1301 hş.

BARTHOLD, W., *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, (Haz. Hakkı Dursun Yıldız), TTK, Ankara 1990.

BEYZÂVÎ, Abdullah b. Ömer, *Nizâmu't-Tevârîh*, (Tsh. Mîr Hâşim Muhaddes), Tahrân 1382 hş.

BİLGİN, Orhan, "Nizârî, Hayatı ve Eserleri", *Şarkiyat Mecmuası*, Sayı: 7, İstanbul 1972, 49-58.

CÛZCÂNÎ, Minhâcuddîn Osmân b. Sirâcuddîn Muhammed, *Tabakât-ı Nâsirî*, I-II, (Haz. AbdulhayHabîbî), Encümen-i Târîh-i Afgânistân, Kâbil 1342 hş.

CÛVEYNÎ, Alâaddin Ata Melik b. Bahâeddin b. Muhammed b. Muhammed, *Târîh-i Cihanguşâ*, (Haz. Muhammed b. Abdulvahhâb Kazvîni), I-III, Tahrân 1329 hş.

CÛVEYNÎ, Alâaddin Ata Melik b. Bahâeddin b. Muhammed b. Muhammed, *Tarih-i Cihanguşâ*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2013.

CÛVEYNÎ, Alâaddin Ata Melik b. Bahâeddin b. Muhammed b. Muhammed, *The History of The World Conqueror*, I, (Translated fromTheText Of Mirza Muhammed Qazviniby J. A. Boyle), Cambridge 1958, 34-39.

ÇİÇEKLER, Mustafa, "Sa'dî-i Şîrâzî", *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, 405-407.

ÇİFTÇİ, Hasan, *Klasik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.

DAYI, Özkan, "Vezir Şemseddin Cüveynî'nin İlhanlı Devletindeki Faaliyetleri (1263-1284)", *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, Bayburt 2018, s. 95-108.

_____, *Moğolların Teşkilat ve İdarî Tarihi (İran Moğolları 1220-1295)*, Altınordu Yay., Ankara 2020.

68 Şemseddin Muhammed Cüveynî

DİHHUDÂ, Ali Ekber, "Pûr Behâ-yî Câmî", (Haz. Muhammed Mu'în-Seyyid Ca'fer Şehîdî), *Lugatnâme*, Çâp-i Dânişgâh-i Tahrân, Tahrân 1373 hş., IV, 5035-5036.

_____, "Sa'dî", (Haz. Muhammed Mu'ineddîn -Seyyid Ca'fer Şehîdî), Çâp-i Dânişgâh-i Tahrân, Tahrân 1373 hş., VIII, 12040.

_____, "Bitikçi", (Haz. Muhammed Mu'în-Seyyid Ca'fer Şehîdî), Çâp-i Dânişgâh-i Tahrân, Tahrân 1373 hş., III, 4470.

DURMUŞOĞLU, Kurban, "Abaka Han Dönemi (1265-1282) İlhanlılar'da Dış Siyaset (Altın Ordu-Çağatay- Memlûk Örneği)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 65, Erzurum 2019, 221-244.

EBU'L-FEREC İbnu'l-İbrî, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, (Çev. Şerafettin Yaltekaya), TTK, Ankara 2011.

EMÎN, Şemîs Şerîk, *Istîlâhât-i Dîvân-i Dovrân-i Mogûl*, İntişârât-i Ferheng-i Edeb ve Hüner-i İrân, Tahrân 1357 hş.

ENSÂRÎ, Muhammed Hasan Câberî, *Târîh-i Isfahân ve Rey*, Isfahân 1321 hş.

ERKAN, Mehmet, "Târîh-i Hesâbdârî", *Hesâbdâr*, 224, 1389 hş., 30-33.

GAFFÂRÎ-Yİ KÂŞÂNÎ, Kâdî Ahmed b. Muhammed, *Târîh-i Nigâristân*, (Tsh. Âkâ Murtazâ-Muderris Gîlânî), Ketâbfurûşî Hâfız, Tahrân 1341 hş.

GENÇTÜRK, Cihan, *Kirmân Karahıtaylıları (Kutlug-Hanlar)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu 2015.

HÂNDMÎR, Gıyâseddîn b. Humâmeddîn el-Hüseynî, *Destûru'l-Vuzerâ*, (Tsh. Sa'îd Nefîsî), Çâphâneyi İkbâl, Tahrân ty.

HÂNDMÎR, Gıyâseddîn b. Humâmeddîn el-Hüseynî, *Habîbu's-Siyer*, (Tsh. Doktor Muhammed Debîr Siyâkî), I-IV, Kitâbfurûşî-i Hayyâm, Tahrân 1333 hş.

HEREVÎ, Seyf b. Muhammed Seyfî, *Pîrâste-i Târîhnâme-i Herât*, (Tsh. Muhammed Âsif Fikret), Kalkuta 1944,

HİDÂYET, Rızâ Kulî Hân, *Fihrisu't-Tevârîh*, (Tsh. Abdülhüseyn Nevâ'î-Mîr Hâşim Muhaddes), Tahrân 1373 hş.

_____, *Mecma'û'l-Fusahâ*, I-VI, Tahran 1336 hş.

İRÂKÎ, Fahreddîn, *Kulliyât-i Dîvân-i Fahreddîn-i İrâkî*, (Tsh. Mahmûd İlmî), Sâzmân-i İntişârât-i Câvidân, 1377 hş.

_____, *Lemaât*, (Çev. Ahmed Avni Konuk), Harf Yay., İstanbul 2011.

_____, *Mecmûa-yi Âsâr-i Fahreddîn-i Irâkî*, (Nşr. Nesrîn Muhteşem), Tahrân 1372 hş.

ISFAHÂNÎYÂN, Dâvud, "Hânedân-i Cuveynîder Destgâh-i İlhanân", *Dânişgâh-i Edebiyât-i 'Ulûm-i İnsânî Tebrîz*, 134, 1369 hş., 12-28.

İBN BÎBÎ, *Selçuknâme*, (Haz. Mükremin Halil Yinanç), Kitabevi Yay., İstanbul 2010.

İBN KESÎR, *El-Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, (Çev. Mehmet Keskin), XIII, Çağrı Yay., 1995.

İbn-i Bîbî El Huseyn b. Muhammed b. Ali El- Ca'ferî er-Rudegî, *El-Evâmiru'l-'Alâiyyefî'l-Umûri'l-'Alâiyye*, (Tsh. Adnan Sadık Erzi), TTK Yay., (Tıpkı Basım), Ankara 1956.

İNCÛ-Yİ ŞÎRÂZÎ, Cemâleddîn Hüseyin b. Fahreddîn Hasan, *Ferheng-i Cihângîrî*, (Tsh. Rahîm 'Afîfî), Dânişgâh-i Meşhed Müessesesi-i Çâp ve İntişârât, 1351 hş.

İsmâ'îl Bâşâ el-Bağdâdî, *Hediyyetu'l-'Ârifîn*, I-II, İstanbul 1951.

KADYÂNÎ, Abbas, *Ferheng-i Câm'i-i Târîh-i Îrân*, İntişârât-i Ârven, Dânişgâh-i Şîrâz 1387 hş.

_____, *Târîh Ferheng-i ve Temeddon-i Îrân der Devre-i Mogûl*, İntişârât-ı Ferheng-i Mektûb, Tahrân 1384 hş.

KÂŞÂNÎ, Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed, *Târîh-i Olcayto*, (Tsh. Muhîn Hambelî), İntişârât-i be Negâh-i Tercome ve Neşr-i Ketâb, Tahrân 1348 hş.

KÂTİB Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, I-II, Ma'ârif Matbaası, İstanbul 1941.

KAZVÎNÎ, Hamdullah Ebî Bekr b. Ahmed b. Nasr Müstevfî, *Târîh-i Guzîde*, (Haz. Abdulhüseyn Nevâ'î), İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tahrân 1387 hş.

KEHHÂLE, Umar Rîzâ, *Mu'cemu'l-Mü'ellifin*, I-XV, Dâr-i İhyâ'ü't-Turâsü'l-'Arabîyye, Beyrut ty.

KİRMÂNÎ, Nâsireddîn Münşî, *Nesâ'imu'l-Ashâr min Letâ'imu'l-Ahbâr der Târîh-i Vuzerâ*, İntişârât-i Dânişgâh-i Tahrân, (Tsh. Mîr Celâleddîn Hüseyinî Urmevî), Tahrân ty.

LANE, George, *Îrân der Evâil-i 'Ahd-i İlhanân*, (çvr. Seyyid Ebu'l-Fazl Rezevî), Müessesesi-i İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tahrân 1390 hş.

70 Şemseddin Muhammed Cüveynî

MAR'AŞÎ, Nasîreddîn, *Târîh-i Taberistân ve Rûyân ve Mâzenderân*, (Tsh. Muhammed Hüseyin Tesbîhî), Müessesesi-i Metbû'ât-i Şark, Tahrân 1345 hş.

ME'ÂNÎ, Ahmed Golçîn, *Târîh-i Tezkirehâ-yi Fârsî*, II, İntişârât-i Kitâbhâne-i Senâ'î, Tahrân 1363 hş.

MÎR EFZEL, Seyyid Ali, "Rubâ'îyyât-i Meccd-i Hemger be Hatt-ı Neve-i Ü", *Nâme-i Bahâristân*, 1386 hş., 337-346.

MU'İN, Muhammed, *Ferheng-i Farsî*, II, İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tahrân 1353 hş.

Muhammed b. Şâkir el-Kutbî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, I-V, Dâr-i Sâdir, Beyrut 1974.

MÛSEVÎ, Mustafa, "Bitikçi", *DMBİ*, Tahrân 1370 hş., XIII, 330-331.

MÛSTEVFÎ-Yİ BÂFKÎ, Muhammed Müfidî, *Câmi'-i Müfid*, (Tsh. İrec Efşâr), Çâphâne-i Rengîn, Tahrân 1384 hş.

NEFÎSÎ, Sa'îd, *Târîh-i Nazm ve Nesr der Îrân ve Zebân-i Fârsî*, I-II, İntişârât-i Furûgî, Tahrân 1363 hş.

NESEVÎ, Şihâbüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ali el-Hurendizî ez-Zeyderî, *Siretu's-Sultân Celâleddîn Mengübertî*, (Trc. Muhammed Ali Nâsîh), 1366 hş.

ÖMERÎ, Şihâbeddin B. Fazlullah, *Mesâlikü'l-Ebsâr*, (Çev. Ahsen Batur), İstanbul 2014.

ÖZCAN, Altay Tayfun, *Moğol-Rus İlişkileri (1223-1341)*, Ankara 2017.

ÖZDEMİR, H. AHMET, "Moğol İstilasının Sebepleri", *Türkler*, VIII, Ankara 2014, 298-310.

PEJÛHENDE, Leyla, "Câcermî", *DMBİ*, Tahrân 1370 hş., XIIIV, s. 173-174.

RÂZÎ, Abdullah, *Târîh-i Kâmil-i Îrân*, İntişârât-i İkbâl, Tahrân 1375 hş.

RENCBER, Maksûd, "Purbelhâ ve Nakd-i Nizâm-i İktisâdî-yi İlhanân (654-694/1252-1296)", *Pejûheşhâ-yi Târîhî*, 3, Dânişgâh-i İsfahân 1392 hş., 41-56.

REŞİDÜDDÎN FAZLULLÂH, *Câmi'u't-Tevârih*, (Tsh. Doktor Behmen Kerîmî), İntişârât-i İkbal, Tahrân 1374 hş.

REŞİDÜDDÎN FAZLULLÂH, *Câmiut't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, (Çev. İsmail Aka-Mehmet Ersan- Ahmad Hesamipour Khelejan), Ankara 2013.

REZEVÎ, Muhammed Takî Müderris, *Ahvâl ve Âsâr-i Nasîreddîn Tûsî*, İntişârât-i Bonyâd-i Ferheng-i Îrân, Tahrân 1354 hş.

RIYÂHÎ, Muhammed Emîn, *Osmanlı Topraklarında Fars Dili ve Edebiyatı*, (Çev. Mehmet Kanar), İnsan Yay., İstanbul 1995.

ROUX, Jean-Paul, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, (Çev. Aykut Kazancıgil -Ayşe Bereket), Ankara 2001.

SA'DÎ-Yİ ŞÎRÂZÎ, Şeyh Muslihiddîn, *Kulliyât-ı Sa' dî*, (Tsh. Muhammed Alî Furûgî), Hestân Yay., Tahrân 1378 hş.

SA'DÎ-Yİ ŞÎRÂZÎ, Şeyh Muslihiddîn, *Kulliyât-i Sa'dî*, (Tsh. Muhammed 'Alî Furûgî), İntişârât-i Kaknûs, Tahrân 1368 hş.

SA'DÎ-Yİ ŞÎRÂZÎ, Şeyh Muslihiddîn, *Külliyât-ı Sa'dî*, (Tsh. Muhammed Alî Furûgî Nüshasından Nâsır Ahmedzâde), Tahrân 1390 hş.

SÂBÎTÎ, Mü'eyyid Seyyid Ali, *Esnâd ve Nâme-hâ-yi Târîhî*, Kitâbhâne-i Tuhûrî, Tahrân 1346 hş.

SEMERKANDÎ, Emîr Devletşâh, *Tezkiretu's-Su'arâ*, (Tsh. Muhammed Ramazânî), İntişârât-i Pedîde-i Hâver, 1338 hş.

SUYÛTÎ, Celâleddîn Abdurrahman b. Ebi Bekr, *Târîhü'l- Hulefâ*, Beyrut 1416 (1995).

ŞEBÂNKÂREÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Mecma'u'l-Ensâb*, (Tsh. Mîr Hâşim Muhammed), İntişârât-i EmîrKebîr, Tahrân 1343 hş.

ŞÎRÂZÎ, Şehâbeddîn Abdullah b. Fazlullah, *Tahrîr-i Târîh-i Vassâf*, (Tsh. Abdulmuhammed Âyetî), İntişârât-ı Bonyâd-ı Ferheng-i Îrân, Tahrân 1346 hş.

TABERÎ, Muhammed b. Cerîr, *Târîh-i Taberî*, I-XVI, 1352hş.

TEBRÎZÎ, Humâm, *Dîvân-ı Humâm-ı Tebrîzî*, (Tsh. Doktor Reşîd'Uyûdî, Neşr-i Sudûk), Tahrân 1370 hş.

TENHÂYÎ, Seyyide Nergis-ZENGÛYÎ, Alî, "Bâztâb-i 'Ovzâ'-i Sîyâsî ve İctmâ'î-yi Kuhistân der Âsâr-i Hekîm-i Nezârî-yi Kuhistânî", *Mecmû'a-i Makâlât-i Humâyiş-i Millî Necd ve Tahlîl-i Zendegî*, 1393hş., 220-230.

TETEVÎ, Mollâ Ahmed-KAZVÎNÎ, Asâf Hân, *Târîh-i Elfî*, (Tsh. Gulâm Rızâ Tabâtabâyî Mecd), I-VI, Şirket-i İntişârât-i 'İlmî ve Fehengî, Tahrân 1382 hş.

THACKSTON, W. M., Rashiduddin Fazlulah's *Jami'u't-tawarikh: Compendium of Chronicles*, I (Ed. Şinasi Tekin&Gönül Alpay Tekin), Harvard 1999.

TÛSÎ, Muhammed Emîn Edîb, *Ferheng-i Lugât-i Edebî*, I-II, Tahrân 1388 hş.

72 Şemseddîn Muhammed Cüveynî

UKAYLÎ, Seyfeddîn Hacî b. Nizâm, *Âsaru'l-Vuzerâ*, (Tsh. Mîr Celaleddîn Hüseyinî Urmevî), Çaphâne-i Dânişgâh, Tahrân 1337 hş.

UZUNOĞLU SAYIN, Esengül, "Humâm-i Tebrîzî'nin Gâzân Hân'a Methiyeleri", *Nüşa Dergisi*, 49, 2019, s. 1-16.

UYAR, Mustafa, *İlhanlı Devleti'nde Argun Dönemi (1284-1291)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2001.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhâl*, TTK Ankara, 1988.

YÂHAKKÎ, Muhammed Ca'fer, *Kulliyât-ı Târîh-i Edebiyât-ı Fârsî*, Tahrân 1389 hş.

YAZICIZÂDE, Ali, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk (Oğuznâme-Selçuklular Tarihi)*, (Haz. Abdullah Bakır), Çamlıca Yayınevi, İstanbul 2009.

YILDIRIM, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Erzurum 2008.

ZEBİHULLAH-İ SAFA, *Târîh-i Edebiyât der İrân*, II, İntişârât-ı Firdovs, Tahrân 1349 hş.

